

ПИТАННЯ СІМЕЙНОГО ПРАВА

УДК 347.63

Глиняна Катерина Михайлівна,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СІМЕЙНОГО ПРАВА У АНГЛІЙСЬКІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ

Постановка проблеми. Сімейне право, як повноцінна галузь англійського права, мало певний період розвитку, відокремлення, формування сфери регулювання та визначення кола учасників суспільно-сімейних відносин. На законодавчому рівні в Англії, як і в Україні, не існує легального визначення саме поняття “сімейне право”. Під сімейним правом розуміють сукупність правових норм, щодо регулювання певного виду суспільних правовідносин. Зазвичай, сімейне право може бути розглянуто як право, що керує взаємовідносинами між батьками і дітьми, та між дорослими, з близьким емоційним зв'язком [1, с. 14].

На англійське сімейне право здійснюють вплив й інші галузі права, від цивільного до міграційного, податкового чи права соціального забезпечення. Проте, такий вплив носить лише додатковий характер, адже суміжні галузі права будуть лише доповнювати основні норми, не вступаючи з ними в протиріччя. Тобто регулювання нормами суміжних галузей права є факультативним та вибірковим, щодо кожної конкретної ситуації [1, с. 14].

Міжнародні договори та конвенції також відіграють важливу роль в розвитку та формуванні сімейного законодавства в правовій системі Англії. Конвенції визначають напрямок тем, які зазвичай покривають певну частину сімейних правовідносин, проте, необхідно пам'ятати про прецедентність англійської правової системи, де основним джерелом регулювання правовідносин все ж таки є прецедент, у формі моделі попереднього судового рішення щодо типової ситуації.

Англійське сімейне право, як і українське, мало значний історичний досвід становлення. Із схожих рис можна виділити часткову рецепцію римського права. Протягом багатьох століть на сімейні відносини також здійснювався значний тиск з боку церкви. На сьогодні і Україна, і Англія є учасницями міжнародних договорів в сфері сімейного права.

Проводячи аналіз значення рецепції римського права, котра у сучасному правознавстві найчастіше розуміється як відродження, сприйняття його духу, ідей і головних засад та основних положень тією чи іншою цивілізацією на певному етапі її розвитку, загалом не виникає заперечень твердження, що вона стала однією із домінант формування сучасного права Європи [2, с. 61]. Питання щодо рецепції римського права саме Англією довгий час було досить таки спірним, тривалий час навіть заперечувалась сама можливість такої рецепції, звісно спираючись на сучасний стан англійського законодавства та його несхожість з законодавством країн континентальної Європи, де процес рецепції римського права був невід'ємною частиною формування національних правових систем.

На думку Євгена Олеговича Харитонова особливість рецепції римського права в Англії була зумовлена тим, що завдяки зосередженню управлінських функцій в руках королівської адміністрації XII-XIII ст. королі усе частіше посилали у провінції «подорожуючих суддів», які здійснювали судочинство від імені короля. У Римі правовий захист надавався лише у тому випадку, якщо позивач одержував від магістрата спеціальну позовну формулу. Така ж умова існувала і в Англії, позивач мав отримати позовний формуляр від канцлера. Як в Римі, так і в Англії без зазначених документів судове слухання було неможливо розпочати. Саме тому англійське середньовічне загальне право, так само як і римське, знаходилося під значним впливом «процесуального способу мислення» та сурової вимоги додержання усіх процедурних позовних вимог.

Спираючись на вищевикладену точку зору можна припустити, що на правову систему Англії все ж таки здійснили вплив норми римського права. Деякі ідеї було запозичені, проте вони не призвели до кодифікації правових норм та по-

вного перейняття всього законодавчого досвіду. На галузі сімейних відносин, в Англії найбільший вплив здійснювала церква, як це частково і було у Візантійський період. Коріння церкви Англії йдуть ще з часів Римської імперії, коли Християнська церква з'явилась в римській провінції Британії.

До становлення протестанського напрямку в церковному ладі, та в суспільному житті Англії, існував вагомий вплив канонічного права на галузь сімейних відносин. Шлюб підлягав здійсненню тільки з волі та благословення церкви, існувало положення щодо одношлюбності. Вплив церкви знаходив своє відображення в законодавчій формі, так, наприклад, у 1606 році двошлюбність було віднесено до грубого правопорушення.

Англійська середньовікова сім'я мала патріархальний характер. Майно повністю перебувало під волею чоловіка, жінки були досить таки обмежені в правах і не могли звертатися до суду за захистом своїх прав. Канонічне право ставилось до позашлюбних дітей як до таких, які були народжені в гріху. Не допускалось жодного зрівняння їх у правах із дітьми, народженими у шлюбі. Сімейне право не мало значного розвитку його окремих інститутів. Наприклад розлучення чи спадкування не було врегульовано за відсутності законодавства та практичного досвіду. Значним поштовхом для розвитку сімейного законодавства стало відлучення Англії від канонічного права того часу.

В усі історичні часи церква закликала суспільство до одношлюбності та негативно виражала своє відношення до можливостей розірвання шлюбу. Саме на цій підставі є унікальним та історично значимим факт, який пов'язаний з королем Генріхом VIII, (король Англії з 1509 року династії Тюдорів), та повною зміною англійської церкви. На сторінках історії Генріх VIII відомий завдяки Англійській Реформації, яка призвела до масштабних змін англійського суспільства та перетворення нації на протестантську, та численністю своїх шлюбів. Через прагнення короля взяти другий шлюб, відбулися історичні зміни, які призвели відлучення короля Генріха VIII від католицької церкви, та як наслідок проведення в Англії церковних реформ, призведших до відділення англіканської церкви від римської. Зміна католицизму на протестантизм дозволило королю Генріху VIII укласти в подальшому ще п'ять шлюбів, не рахуючи його перший законний шлюб із Єкатериною Арагонською.

Після освідомлення суспільством нового напрямку реформування суспільного ладу, та звертаючи увагу на сучасні події, розпочинається етап значного реформування та змін в галузі сімейних правовідносин. Англійська влада розпочинає ак-

тивну модернізацію законодавства щодо сімейного ладу суспільства. Поступові відбувається відділення законодавчих норм з-під впливу церкви. У 1836 році було визнано цивільний шлюб, хоча церковна форма укладення шлюбу також продовжувала існувати. У 1857 році офіційно було визнано можливість розлучення, за яким за жінкою вперше було закріплено право ініціювати розлучення в наслідок зради її чоловіком.

В середині ХХ віку розвиток сімейного законодавства йде ще далі. Почали відбуватися перші спроби кодифікації правових норм, які мали діяти разом з вже склавшимися за правовою традицією прецедентами. Було прийнято Закон о реформі розірвання шлюбу, 1969 року, Закон про шлюбно-сімейні справи, 1979 року, Закон про судове провадження з шлюбно-сімейних справ, 1984 року [3, с.217]. Укладання шлюбу призводило до нових обов'язків, які виникали на підставі сімейного життя. Відбувається часткове зрівняння чоловіка і дружини в правах. Шлюб за англійським законодавством являв собою різновид контракту.

Для визнання шлюбу дійсним і законним необхідно було додержання п'яти умов, а саме: добровільність, не перебування вже у шлюбі з іншою особою, досягнення шлюбного віку (16 років), особи, які бажають взяти шлюб не могли бути одного полу чи перебувати між собою у родинних зв'язках. В англійському шлюбно-сімейному праві дуже ретельно ставились до поняття «близького рідства», яке безперечно було обставиною для відмови в укладанні шлюбу. До поняття близького рідства включали не тільки родичів по крові, але й осіб, шлюб з яким був неможливим у зв'язку з моральними устоями. Наприклад, вдівець не мав права одружитись на тещі чи невістці [3, с.218]. Проте, на противагу таким моральним звичаям, англійське право традиційно дозволяло шлюб між кузенами, які по суті приходились одне одному двоюрідними братами і сестрою [3, с.221].

Законодавство щодо дітей також зазнало значних змін. Нарешті відбулось визначення правового статусу позашлюбних дітей, було закріплено правовий обов'язок батьків виплачувати аліменти на утримання своїх позашлюбних дітей. При відмові виконання цього обов'язку запроваджувалась можливість розпочати формальний судовий процес щодо визнання батьківства. Закріпилась правова відповідальність батьків за дії їх неповнолітніх дітей.

Закон про дітей та підлітків, 1933 року, передбачав захист дітей у віці до 16 років від грубого поводження з ними з боку батьків, суворо заборонялось виганяти дітей з дому за будь-які провинності [4]. Свідомі прояви агресії щодо дитини, напри-

клад її побиття, розглядались як дії, які призводять до кримінальної відповідальності. Парламентський Акт про освіту, 1944 року, поклав на батьків відповідальність щодо отримання їхніми дітьми освіти. За цим Актом було встановлено шкільну освіту для дітей у віці від 5 до 16 років. При цьому батькам надавалась можливість обрання форми освіти для їх дітей. Певною мірою мали зацікавленість серед населення церковні школи, які крім освіти були спрямовані на духовний розвиток дітей.

З того часу і до сьогодні англійське сімейне право приділяє значну увагу правовому положенню та становищу дітей як учасників сімейних правовідносин. Правові норми щодо дітей містяться як в нормах національного законодавства, так і в міжнародних конвенціях, які Англія визнала та ратифікувала на своїй території. На сьогодні навіть склалась значна прецедентна практика щодо участі дітей під час судового засідання, особливо при розгляді справ щодо визначення місця проживання дитини, режиму розпорядження її майном, у спадкових справах чи при процедурі усиновлення. Більш детально правове положення дітей, як учасників судового процесу, буде розглянуто у 3 Розділі.

Узагальнюючи усе вищевикладене у Розділі можна зробити порівняльно-правовий аналіз історичного розвитку та становлення галузі сімейного права за законодавством України та Англії. Проведення правового аналізу ґрунтується на викладених історичних фактах розвитку сімейного законодавства, урахуваючи особливості його формування як в українській правовій системі, так і в системі права Англії. Можливість проведення порівняльного аналізу існує завдяки виявленню схожих та відмінних рис.

Серед схожих рис формування сімейної галузі права, в зазначених країнах, перш за все необхідно виділити масштабність та тривалість самого процесу розвитку, становлення та вдосконалення сімейних відносин. Коріння зародження сімейного права в обох випадках можна шукати ще від часів римського права, чий відголосок відчутній і сьогодні завдяки проведенню часткової рецепції. З тих же давніх часів і для України, і для Англії, при створенні нормативної бази для регулювання сімейних відносин був відчутний сильний вплив церкви та її установок. Шлюбно-сімейні відносини значний час підпорядковувались волі церкви, яка спочатку намагалась викоренити язичницьку поведінку суспільства, а згодом, і зосередження влади і контролю над сімейною сферою життя.

Узагальнюючи вищевикладене у Розділі та надаючи певний висновок у порівнянні розвитку сімейного права, можна зазначити, що , і в Україні, і в Англії найбільш історичній зміні підляга-

ло змінам положення саме жінок та дітей. Згодом жінки почали отримувати певні права, виходити з під цілковитої влади чоловіка. Їм почало належати майно, згодом жінки отримали право ініціювати розлучення. Статус дітей як народжених у шлюбі, так і тих, які є позашлюбними, є зрівняним в правах. Таке правове закріплення теж мало етапи розвитку, від повного невизнання позашлюбних дітей, осудження, та й до закріплення за їх батьками відповідальності і обов'язку сплачувати аліменти. На англійському сімейному праві не могла не відобразитись феміністська хвиля, яка захопила більшість країн Заходу. Жінки розпочали боротися за свої права, що не могло не знайти своє відображення на формуванні галузі сімейного права в цілому. На сьогодні питання гендерної політики в англійській правовій системі є актуальним.

Щодо відмінних рис процесу розвитку сімейного права слід звернути увагу на зовсім різні умови формування правових систем взагалі. Англійське право формувалось із значною кількістю прецедентів, тобто своїм власним досвідом. В Україні ж склалась зовсім інша ситуація. Багато років Україна об'єктивно не могла розвиватись як самостійна незалежна держава.

В часи Київської Русі, з прийняттям християнства, був вплив Візантійського права. В часи Російської імперії Україна, також, вимушена була сприймати імперативно встановлені норми щодо сімейного життя та регулювання сімейних відносин. Ніякого прояву державності чи впровадження у життя нових, більш національних та індивідуальних норм не допускалося. Надалі Україна перебувала у складі Радянського Союзу. І знов таки українське законодавство мало бути у відповідності до законодавства СРСР. Саме у радянські часи було прийнято декілька кодифікацій сімейного права. Останній радянський сімейний кодекс навіть існував і в незалежній Україні. Щодо Англійського сімейного права, воно, на відміну від Українського, не мало стороннього впливу та розвивалось у відповідності до сучасних потреб суспільства.

На сьогодні і Україна, і Англія є самостійними та незалежними суб'єктами міжнародних відносин, будучи учасниками міжнародних договорів та конвенцій. Міжнародна спільнота вже давно визнала важливість розвитку сімейного права, виходячи з первинної природи сімейних відносин. Особлива увага приділяється правам дитини та їх захисту.

Легального, законодавчо закріпленого поняття сімейного права не існує ні в законодавстві Англії, ні в українському. Виходячи з загальної теорії права, сімейне право – це галузь суспільних відносин, яка регулюється нормами сімейного права. Тобто, сімейне право є сукупністю юридичних

норм та правил, які регулюють взаємовідносини між членами родини. Предметом сімейного права є особисті немайнові та майнові відносини, що впливають із шлюбу, споріднення, усиновлення, опіки та піклування, які не заборонені законом, не суперечать моральним засадам суспільства і ґрунтуються на рівності та майновій самостійності їх учасників [5, с.14].

Висновки. Отже, історичний розвиток та формування призвели до відокремлення сімейної галузі права, надавши їй специфічні риси, визначивши своє коло суспільних відносин, розробивши спеціальні нормативно-правові акти щодо регулювання.

На сьогодні можна стверджувати, що сімейне право має бути розглянуто: як самостійна галузь права, адже і українські і англійська правові системи визнають за сімейним правом відокремленість та самостійність; як наука, так як сімейне право має важливе суспільне значення та вивчення окремих інститутів сімейного права призводить до вдосконалення регулювання сімейних правовідносин та правової системи в цілому; та як навчальна дисципліна, адже правова освіта і в Україні, і в Англії запроваджує вивчення галузі сімейного права щодо національних правових систем, та щодо міжнародного визнання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Murphy and B. Stark– On the growing significance of international family law – 2005.
2. Харитонов С.О. Рецепція римського права в Англії та її особливості / С.О. Харитонов, М.О. Гейко // Римське право і сучасність (Шерешевські читання): Матеріали міжнародної наукової конференції (4 грудня 2010 р. м. Одеса). – ч.1. – 2010. – 156 с.
3. В. Hale, D. Pearl, E. Cooke and Bates The Family, Law and Society (5-th edition). – 2002.
4. Children's Rights and Developing Law (2-nd edition). – p. 199.
5. Сімейне право України: Підручник / за ред. Є.О. Харитонова, Н.Ю. Голубєвої. – К.: Істина. – 2010 р. – 320 с.

Глиняна Катерина Михайлівна

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СІМЕЙНОГО ПРАВА У АНГЛІЙСЬКІЙ ПРАВОВІЙ СИСТЕМІ

Досліджено та проаналізовано проблеми розвитку сімейного права в англійській правовій системі. Визначено значення рецепції римського права, розглянуті етапи реформування та зміни в галузі сімейних правовідносин Англії та Уельсу. Особливу увагу приділено порівняльному аналізу сімейних правовідносин в англійській правовій системі та сучасного права України.

Ключові слова: правова система, держава, сім'я, сімейне право, рецепція, прецедент, правовий статус дитини.

Глиняная Екатерина Михайловна

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ СЕМЕЙНОГО ПРАВА В АНГЛИЙСКОЙ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЕ

Исследованы и проанализированы проблемы развития семейного права в английской правовой системе. Определено значение рецепции римского права, рассмотрены этапы реформирования и изменения отрасли семейного права Англии и Уэльса. Особое внимание уделено сравнительному анализу семейных правоотношений в английской правовой системе и современного права Украины.

Ключевые слова: правовая система, государство, семья, семейное право, рецепция, прецедент, правовой статус ребенка.

Hlyniiana Kateryna Mykhailivna

FEATURES OF FAMILY LAW IN THE ENGLISH LEGAL SYSTEM

Researched and analyzed formation problems and development of family law in the England legal system. Determined the term of Roman lawreception, the stages of reform and changes in the area of family legal relationships of England and Wales. Particular attention is given to the comparative analysis of family legal relationships in the English legal system and the current law of Ukraine.

Keywords: legal system, state, family, family law, reception, precedent, legal status of the child.